

Derleme/Review

Siirt İli Bağcılığının Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Cüneyt UYAK^{1*} Adnan DOĞAN² Ahmet KAZANKAYA²

¹Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu, Bahçe Tarımı Bölümü, Van

²Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Van

*E posta: 65uyv@myynet.com, Tel: 90 (432) 712 26 37, Faks: 90 (432) 712 25 41

Öz: Araştırma Siirt ili bağcılığının mevcut durumunu, sorunlarını belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yörenin iklim faktörleri bağcılık açısından değerlendirilmiştir. Köyden şehre göçün yöredeki bağ alanı ve üzüm üretiminin sürekli azalmasına neden olduğu dikkat çekmiştir. Yeni bağ tesislerinin yapılamaması, bağcılık tekniğinin yeterince bilinmemesi, uygun standart çeşitlerin yetiştirilememesi, bağ alanlarının yerleşim yeri olarak kullanılması, verim ve gelir düşüklüğü yörede bağcılığın gerilemesinin önemli nedenleri arasında görülmüştür. İlin iklim özelliklerinin bağcılık açısından uygun olmasına rağmen yörede bağcılığın halen geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü dikkat çekmiş ve yöre bağcılığında karşılaşılan sorunların çözümünde, bağcılara verilecek teknik destek ve yönlendirmelerin bu sorunları büyük ölçüde çözebileceği kanaati hakim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Bağcılık, Sorunlar, Çözüm önerileri.

Present Status of Viticulture in Siirt Province, its Problems and Solution Suggestions

Abstract: In order to determine present status and problems of Siirt province's viticulture and suggest solutions, this research was carried out. In addition, the climatic conditions of the region were evaluated in terms of viticulture. It has been noted that immigration from rural to the city has continuously caused a reduction in the vineyard areas and grape production. The most important reasons of underdeveloping of viticulture in Siirt province were determined as: the new vineyards are not established, modern viticulture techniques are not known, suitable standard varieties are not grown, vineyards are used as settlement areas and lower productivity and income. It was noted that although province's climate conditions were suitable for viticulture, viticulture in Siirt has been still performed with traditional techniques. The existing problems of the province can be solved with the use of technical and cultural practices of modern viticulture.

Keywords: Siirt, Viticulture, Problems, Suggestions

Giriş

Coğrafi konumu itibariyle ülkemiz; sofralık, kurutmalık, şaraplık ve sıralık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği için ideal ekolojik koşullara sahiptir. Bağcılık ve şarapçılık kültürünün 6 bin yıl önce Anadolu'da başladığı ve buradan tüm dünyaya yayıldığı kabul edilmektedir. Bu nedenle köklü bir bağcılık kültürüne ve zengin bir asma gen potansiyeline sahip olan ülkemizin bütün bölgelerinde bağcılık yapılmakta ve elde edilen ürünler hem sofralık ve kurutmalık olarak hem de sırası değişik ürünlere dönüştürülerek değerlendirilmektedir (Çelik ve ark. 1998).

Güney Doğu Anadolu bölgesi yalnız Anadolu'nun değil, dünyanın en eski bağcılık merkezlerinden biri olarak bilinmektedir (Gleisberg 1938). Bölgede köklü bir bağcılık kültürüne sahip yörelerden biride Siirt yöresidir. Nitekim Katip Çelebi 17. yy. da yazdığı seyahatnamesinde Siirt yöresinde Şafii üzümü adıyla tanınan çok ünlü bir üzümün olduğunu ve kurak koşullarda bağcılık yapıldığını bildirmektedir (Anonim 2011). Geçmişte canlı bir bağcılık merkezi olan Siirt ili günümüzde mevcut bağ alanlarını ve üretim yönünden üst sıradaki konumunu her geçen gün kaybetmektedir. Eldeki mevcut bağların büyük çoğunluğu yaşlı ve verimsiz durumdadır. Bağ alanlarında meydana gelen azalmanın nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Şehir merkezinde kalan bağ alanlarının yerleşim yeri olarak kullanılması.
2. Bağların çok yaşlı olması, hızla kullanım dışı kalması, bağ kurmak için gerekli materyalin temin edilememesi veya temin etme yolunun bilinmemesi.

3. Üreticilerin bağıcılık tekniği konusundaki bilgilerinin yetersiz olması, yöreye uygun standart çeşitlerin belirlenememesi.
4. Köyden şehre göçün hat safhada olması, verim ve gelir düşüklüğü.
5. Üreticinin ürünü ekonomik olarak değerlendirememesi ve bağ yerine daha yüksek gelir getireceğini düşündüğü diğer tarım ürünlerini tercih etmesi.
6. Bölgede yaşanan terör olaylarıdır (Uyak 2010).

Bu çalışmada, Siirt ili bağıcılığının mevcut durumunun ortaya konması, sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara çözüm önerilerinin getirilmesi hedeflenmiştir.

Siirt İli Bağıcılığının Mevcut Durumu

İlin toplam bağ alanı 20.435 da, yıllık üretimi ise 14.818 tondur (Anonim 2010a; 2010b). 2009 yılı verilerine göre, ilde en fazla bağ alanı Eruh ilçesinde en az bağ alanı ise Pervari ilçesinde bulunmaktadır. İlin toplam bağ alanı 2000 yılında % 7.2 oranında artmış buna karşılık 2001–2006 yılları arasında ise değişmemiştir. Toplam bağ alanının 2007 yılında % 57.4 oranında hızlı bir düşüş gösterdiği tespit edilmiştir. 2007 yılında bağ alanlarında meydana gelen azalma, merkez ilçe de % 88.8, Aydınlar ilçesinde % 30, Baykan ilçesinde % 45, Eruh ilçesinde % 55.5, Kurtalan ilçesinde % 5.2, Pervari ilçesinde % 40 ve Şirvan ilçesinde % 60.6 oranında gerçekleşmiştir. İlin toplam bağ alanının 2008 yılında % 9.5 oranında azaldığı 2009 yılında ise önemli bir değişimin olmadığı belirlenmiştir. 2009 yılında bağ alanlarının Eruh ilçesinde % 93.7 oranında arttığı Kurtalan ilçesinde ise % 44.4 oranında azaldığı diğer ilçelerde önemli bir değişimin olmadığı görülmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Siirt ili ve ilçelerindeki bağ alanlarının 11 yıllık değişim durumu (Anonim 2010a; 2010b)

İlçeler	Bağ Alanları (da)					
	1999	2000	2001-2006	2007	2008	2009
Merkez	23000	23500	22000	2450	2500	2500
Aydınlar	5000	5500	5000	3500	1250	1250
Baykan	3200	3500	3000	1648	1650	1650
Eruh	9000	10000	9000	4000	4000	7750
Kurtalan	9000	10000	9500	9000	9000	5000
Pervari	700	1000	1000	600	600	510
Şirvan	3700	4000	4500	1771	1780	1775
Toplam	53600	57500	54000	22969	20780	20435

Üretim bakımından 3.375 tonluk üretim ile Eruh ilçesi ilk sırada yer alırken beş tonluk üretim ile Pervari ilçesi son sırada yer almaktadır. Ülkemizde birim alandan elde edilen ürün miktarı 811 kg/da kadardır (Anonim 2010b). İlde birim alandan elde edilen ürün miktarı 725 kg/da olup ülkemiz ortalamasının altındadır. Birim alandan elde edilen ürün miktarı bakımından Kurtalan (1.300 kg/da) ve merkez (1.200 kg/da) ilçeleri ülkemiz ortalamasının üzerinde değerler gösterirken, Baykan (700 kg/da), Aydınlar (540 kg/da), Eruh (435 kg/da), Şirvan (61 kg/da) ve Pervari (10 kg/da) ilçeleri ortalamasının altında değerler göstermektedirler (Çizelge 2).

Çizelge 2. Siirt ili ve ilçelerine ait bağ alanı, üretim miktarı ve verim değerleri (Anonim 2010a; 2010b)

İlçeler	Bağ alanı (da)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/da)
Merkez	2500	3000	1200
Aydınlar	1250	675	540
Baykan	1650	1155	700
Eruh	7750	3375	435
Kurtalan	5000	6500	1300
Pervari	510	5	10
Şirvan	1775	108	61
Toplam	20435	14818	725

Yörede Yetiştirilen Üzüm Çeşitleri

Yörenin asma gen kaynaklarının tespit edilmesi amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Gürsöz (1993) yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerinin sadece salkım ve meyve özelliklerini incelemiştir. Güler (2007) Pervari ilçesinde Uyak (2010) ise yörenin tamamında yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerini OIV'in "Üzüm Tanımlayıcıları" na göre tespit etmişlerdir. Yörede *Vitis vinifera* L. türüne ait 35 üzüm çeşidi yetiştirilmektedir (Gürsöz 1993; Uyak 2010). Yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerine ait bazı ampelografik özellikler Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerine ait bazı ampelografik özellikler (Uyak 2010)

Çeşitler	Tane Rengi	Tane Şekli	Tane Ağırlığı (g)	Salkım Ağırlığı (g)	Salkım Sıklığı	Olgunlaşma Zamanı
Aşkar	Yeşil sarı	Yuvarlak	Küçük 2.71±0.54	Küçük 253.12±68.21	Sık	Geç
Bağıltı	Koyu kırmızı mor	Enli yumurta	Orta 4.90±0.84	Orta 476.47±145.4	Orta	Geç
Besirane	Koyu kırmızı mor	Yuvarlak	Küçük 2.32±0.65	Orta 385.78±63.54	Sık	Geç
Bineteti	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 4.03±1.10	Orta 437.76±101.3	Sık	Geç
Boğa	Koyu kırmızı mor	Yumurta	Orta 3.60±0.82	Orta 300.60±60.45	Orta	Geç
Cevzane	Yeşil sarı	Yumurta	Orta 3.08±0.71	Küçük 232.95±44.62	Orta	Geç
Çiçike Nator	Yeşil sarı	Orak	Orta 4.86±1.00	Orta 332.82±63.42	Orta	Geç
Düvrevi	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 5.14±1.23	Orta 356.15±96.09	Seyrek	Geç
Emiri	Koyu kırmızı mor	Enli yumurta	Orta 4.14±1.42	Orta 324.92±65.45	Orta	Geç
Gadöv	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 5.74±1.19	Orta 517.13±194.3	Orta	Geç
Gevre	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 4.42±0.85	Orta 312.70±85.04	Sık	Geç
Gözene	Yeşil sarı	Yuvarlak	Orta 3.61±1.16	Orta 305.44±107.1	Orta	Geç
Hacı Mendi	Yeşil sarı	Yuvarlak	Orta 5.46±1.07	Küçük 294.99±54.45	Orta	Orta
Hergifi	Kırmızı	Yuvarlak	Orta 3.15±0.72	Orta 312.80±74.81	Sık	Geç
Heseni	Yeşil sarı	Yuvarlak	Orta 5.36±1.48	Orta 376.03±124.6	Orta	Geç
Hezirani	Yeşil sarı	Yumurta	Küçük 2.24±0.60	Küçük 257.52±86.21	Orta	Orta
Karröd	Koyu kırmızı mor	Kısa oval	Orta 3.82±0.87	Orta 357.57±88.62	Orta	Geç
Keşirte	Koyu kırmızı mor	Yuvarlak	Küçük 2.24±0.73	Küçük 205.19±84.24	Çok sık	Geç
Meyan	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 2.81±0.60	Küçük 196.59±59.52	Orta	Geç
Meyme Zeynep	Yeşil sarı	Kısa oval	Orta 5.38±1.24	Orta 362.49±85.46	Orta	Geç
Memky Eyşo	Kırmızı siyah	Yumurta	Orta 4.01±0.76	Orta 350.11±121.0	Orta	Geç
Mivağış	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 3.76±0.73	Orta 398.42±80.36	Orta	Geç
Mivazer	Yeşil sarı	Enli yumurta	Orta 4.18±0.92	Orta 303.76±56.84	Sık	Geç

Çizelge 3. Yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerine ait bazı ampelografik özellikler (Uyak 2010) (devam)

Çeşitler	Tane Rengi	Tane Şekli	Tane Ağırlığı (g)	Salkım Ağırlığı (g)	Salkım Sıklığı	Olgunlaşma Zamanı
Polati	Koyu kırmızı mor	Yumurta	Orta 3.19±0.76	Küçük 246.34±70.14	Sık	Geç
Reşalya	Koyu kırmızı mor	Yuvarlak	Orta 3.77±1.19	Orta 476.16±139.1	Orta	Geç
Rötik	Yeşil sarı	Yumurta	Orta 3.90±0.84	Küçük 284.13±54.58	Orta	Geç
Silopi	Yeşil sarı	Yumurta	Orta 3.26±0.53	Orta 323.13±110.5	Sık	Geç
Sinciri	Yeşil sarı	Yuvarlak	Küçük 2.60±0.54	Küçük 267.60±56.14	Sık	Geç
Sipiyo	Yeşil sarı	Yumurta	Küçük 2.24±0.55	Küçük 295.72±117.2	Orta	Geç
Siropiromenda	Kırmızı siyah	Yumurta	Orta 2.99±0.94	Orta 329.52±99.17	Sık	Geç
Şevkeye	Koyu kırmızı mor	Yuvarlak	Orta 3.04±0.82	Küçük 152.16±45.06	Orta	Geç
Tarsus Beyazı	Yeşil sarı	Silindirik	Orta 3.16±0.69	Küçük 265.00±48.68	Seyrek	Orta
Tarsus Siyahı	Koyu kırmızı mor	Enli yumurta	Orta 5.26±0.105	Orta 359.98±93.96	Orta	Geç
Tayfi	Yeşil sarı	Yumurta	Orta 4.10±0.76	Orta 439.96±106.4	Orta	Geç
Veledazine	Koyu kırmızı mor	Enli yumurta	Orta 3.53±1.12	Orta 423.58±116.8	Sık	Geç

Bağcılık Tekniği, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bağcılık için ekolojik şartlar bakımından oldukça uygun bir yerde bulunan Siirt ilinde yerli çeşitlere dayalı bağcılık yapılmaktadır. Çoğunluğu yaşlı omcalardan oluşan bağlarda üzüm çeşitleri karışık olarak yetiştirilmektedir. Yörede bağcılık çoğunlukla fıstık bahçelerinde ara tarımı olarak yapılmaktadır. Bağlar genellikle 5-10 dekar büyüklüğündeki aile işletmeleri şeklinde olup büyük ticari işletmeler mevcut değildir (Uyak 2010).

Yöre bağcılığında aşama kaydetmek için ekolojik özellikleri ve pazar imkanları göz önüne alınarak, uygun standart çeşitler ve anaçların tespit edilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu nedenle, öncelikle bölgeye uyum sağlamış, kaliteli standart çeşitler ve uygun anaçların belirlenmesi ile bu çeşitlerin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Tarım İl Müdürlüğü tarafından yörenin değişik yerlerinde Hönüsü, Antep Karası, Cardinal, Perlette ve Hatun Parmağı gibi çeşitlerin yörede denenmesi amacıyla örnek bağlar kurulmuştur.

Siirt yöresi bağ yetiştiriciliği açısından son yıllarda büyük alan kaybına uğramış olup, bağ alanlarının sürekli söküldüğü ve yerleşim yeri olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yöre bağları arazi yapısının engebeli olması nedeniyle çoğunlukla yamaçlar da yer almaktadır. Ancak ovalar da kurulmuş bağlarda mevcuttur. Asmanın gelişmesi, verim ve kalitesi üzerine etkide bulunan yer ve yöneyin seçimi konusunda yetiştiriciler hassas davranmamaktadır. Yörede mevcut arazilerin değerlendirilmesi ön planda olduğundan çok farklı yöneylerde bağlar tesis edilmiştir. Bağların kurulmuş olduğu arazilerin yamaç ve eğim dereceleri oldukça yüksek olup, yetiştiriciler bu yüksek eğim için herhangi bir önlem almamaktadır. Bağların yamaçlarda kurulması ve dikim aralıklarının düzensiz olması mekanizasyon ve modern bağcılık tekniklerinin uygulanmasında büyük engel oluşturmaktadır. Böyle yerlerde teraslamaya gidilmesi hem erozyon zararını önleyecek hem de uygulanacak kültürel ve teknik işlemleri kolaylaştıracaktır (Uyak 2010).

Yörede bağ parsellerinin çoğunlukla yerleşim yerleri içinde olması ve miras yolu ile sürekli bölünmesi, bağların sökülmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunun etkin bir şekilde çözümü için, bağ

bölgelerinin belirlenerek bağların yerleşim yerlerinden uzak yerlere kurulması, miras yoluyla parçalanmanın ve bakımsızlığın önüne geçilmesi önerilmektedir.

Yörede kış budaması Mart-Nisan aylarında yapılmaktadır. Çeşit farkı gözetmeksizin omcalar 3-4 göz üzerinden kısa budamaya tabi tutulmakta ve omcalar üzerinde 8-10 adet çubuk bırakılmaktadır. Ancak, Şirvan ilçesinde budama omcalar üzerinde bırakılan 4-5 adet çubuğun hiç kesilmeden hereklere bağlanması şeklinde uygulanmaktadır. Bağcıların yaz budamasına gereken önemi vermediği önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Filiz alma, dip sürgünü alma, uç alma, koltuk alma ve tepe alma gibi teknik işlemlerden hiç biri yapılmamaktadır. Ancak, yetiştiricilerin kendi ev ihtiyaçlarını karşılamak veya satmak amacıyla bilinçsiz bir şekilde körpe yaprakları topladıkları gözlenmiştir (Uyak 2010).

Budama konusunda yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin göz verimlilikleri ve omca kapasiteleri belirlenmeli ve buna göre budama yapılmalıdır. Yetiştiricilerin yaz budaması yapmamaları ve aşırı yaprak toplamaları nedeni ile verim ve kalite konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bağcıların üzüm kalitesi ile doğrudan ilgisi bulunan bu konuya titizlik göstererek yan üründen (salamuralık yaprak) kazanç elde etmeye yönelmelerini engellemek amacı ile üzüme değer fiyatını vermek ve bu konuda eğitimi sağlamak hedeflenmelidir. Şu anda bağların bir kısmı sahipleri tarafından budanırken, bir kısmı da usta budamacılar tarafından budanmaktadır. Omcalara şekil ve verim budaması yapacak elemanların sayısı ve bilgi düzeyleri oldukça düşüktür. Bu konuda bir an önce yeni budama ustaları yetiştirilmeli veya üreticiler bu konuda eğitilmelidir.

Yöre bağlarında toprağın gevşetilmesi, havalandırılması, mikroorganizma faaliyetlerinin artırılması ve yabancı otlarla mücadele gibi birçok yararları olan toprak işlemeye yeteri kadar önem verilmediği gözlenmektedir. Yörede toprak işleme ilkbahar aylarında bir kez yapılmaktadır. Vejetasyon periyodu boyunca yabancı ot kontrolü için bir kaç kez de çapalama yapılmaktadır. Yörede bağ tesisi sırasında toprak altındaki geçirimsiz tabakaları kırmak amacıyla krizma işleminin yapılmadığı gözlenmiştir. Yetiştiricilerin verim ve kaliteyi artırmak için, ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere iki kez toprak işlemesi yapmaları yeterli olacaktır (Uyak 2010).

Yörede genel olarak sulama yapılmaksızın bağcılığın yapıldığı görülmektedir. Bu durum, sulama suyunun yetersiz olması ve bağların genellikle eğimli arazilere tesis edilmesi ile yakından ilişkilidir. Ekonomik bir bağcılık için, özellikle sıcaklığın arttığı, yağışın yetersiz olduğu, nispi nemin oldukça düştüğü yaz aylarında yöre bağlarının birkaç kez sulanması gerekmektedir (Uyak 2010).

Diğer önemli göze çarpan sorun da gübrelemeye gereken önemin verilmemesidir. Yörede ticari gübreler kullanılmamakta, sadece ilkbaharda bir kez çiftlik gübresi verilmektedir. Bağcıların verilecek miktar, verilme şekli ve zamanı konusunda gerekli bilgilerden yoksun oldukları dikkat çekmiştir (Uyak 2010).

Gübreleme konusunda öncelikle toprak ve yaprak analizleri yapılarak omcaların ihtiyaç duyduğu besin elementleri belirlenmeli, daha sonra asmanın gelişme devresine, toprak tekstürüne ve sulama imkânlarına bakılarak gübreleme zamanı, gübreleme şekli ve gübre miktarı tespit edilmelidir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda bir gübreleme programı oluşturulmalıdır.

Yöre bağlarında yaygın olarak görülen hastalık küllemedir. Yörede yaz aylarının sıcak ve nispi nemin düşük olması hastalığın ortaya çıkmasında önemli bir etkidir. Bu hastalığın yoğun olduğu yıllarda zaten düşük olan verim daha da düşmektedir. Bağcılar bu hastalıkla mücadelede toz kükürt kullanmaktadır. Ancak son yıllarda bu hastalığa karşı sistemik etkili fungusitlerin kullanılmaya başlandığı gözlenmiştir. Yörede en yaygın görülen zararlılar ise salkım güvesi (*Lobesia botrana*) ve asma ağustos böceği (*Klapperichien viridissima*) dir. Asma ağustos böceğiyle mücadelede bağcılar böceğin zarar verdiği yeşil sürgünleri keserek yok etmekte ve toprak işlemesi yapmaktadır. Bu zararlıya karşı kimyasal mücadele yapılmamaktadır. Salkım güvesine karşı çeşitli insektisitler kullanılmaktadır. Yöre bağcıları, hastalık ve zararlılara karşı hangi dönemlerde, hangi ilaçlarla mücadele yapmaları gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler (Uyak 2010).

Külleme mücadelesinde, bilinçli bir budama ile hastalıklı tomurcukları taşıyan dallar uzaklaştırılmalıdır. Yere düşen hastalıklı bitki artıkları yok edilmelidir. Asmanın iyi güneşlenip havalanması için uygun terbiye sistemleri uygulanmalıdır. Kimyasal mücadelede toz kükürt veya sistemik etkili fungusitler

kullanılabilir. İlaçlama yapılırken biyolojik dengenin korunması amacı ile dar etki spektrumuna sahip pestisitlerin kullanımına özen gösterilmelidir.

Yöre bağlarının büyük bir kısmı terbiye sistemi olarak alçak Goble terbiye sistemi uygulanmaktadır. Omcalara verilen şekillerde bir standart gözlenmemektedir. Aynı bağın içinde dahi değişik gövde yüksekliğinde ve değişik sayıda kol içeren omcalar görülmektedir. Pervari ilçesinde, 1–1.5 m yüksekliğindeki gövde üzerinde genellikle iki adet kol bırakılmakta ve bu kollar çatallı herekler üzerine alınmaktadır. Şirvan ilçesinde ise 1–1.5 m yüksekliğindeki gövde üzerinde bir baş oluşturulmaktadır. Bu baş üzerinde bırakılan 4–5 adet bir yıllık dal hiç budanmadan gövdeye eğimli olarak tutturulan hereklere bağlanmaktadır. Yörede özellikle Merkez ilçede ovaya kurulmuş yeni bağlarda basit telli terbiye sistemlerinin uygulandığı gözlemlenmiştir. Telli terbiye sistemlerinin yetiştiricilere tanıtılması ve yaygınlaştırılması amacıyla Tarım İl Müdürlüğü tarafından örnek bağlar kurulmuştur (Uyak 2010).

Yörede çeşitlerin gelişme kuvvetlerine, iklim koşullarına uygun, sorunları en aza indirecek, mekanizasyona olanak sağlayacak ve kaliteli ürün verecek terbiye sistemlerinin belirlenerek acilen yaygınlaştırılması üreticilerin lehine olacaktır.

Yörede bağ tesisleri ilkbaharda gelişmiş güzel omcalardan alınan 1 m uzunluğundaki adi veya dipçikli çeliklerin krizma yapılmamış arazide açılan çukurlara dikilmesiyle yapılmaktadır. Ancak filoksere ile bulaşık alanların olabileceği düşünülerek yeni bağ tesislerinin mutlaka aşılı fidanlar ile yapılması sağlanmalıdır. Daldırma yöntemi bağ içerisindeki boş yerlerin doldurulması amacıyla kullanılmaktadır. İlde, daha önceden kurulmuş eski bağlarda düzenli bir dikim aralığı kullanılmamış ve arazinin her tarafına rasgele dikim yapılmıştır. Ancak son yıllarda kurulan bağlarda sıra arası mesafeler 2–2.5 m sıra üzeri mesafeler ise 1.5–2 m olarak uygulanmaktadır (Uyak 2010).

Uygulanan sıra arası ve sıra üzeri mesafelerdeki düzensizlikler uygulanacak teknik ve kültürel işlemlerin yapılmasını zorlaştırmakta, işçilik masraflarını artırmakta, verim ve kaliteyi düşürmektedir. Sıra arası ve sıra üzeri mesafeler mekanizasyona, çeşit ve anacın gelişme durumuna, iklim ve toprak faktörlerine, budama ve terbiye sistemine göre belirlenmelidir.

Bağcıların dikimde sıra arası ve sıra üzeri mesafelere özen göstermemeleri, terbiye sistemlerinin düzgün olmaması ve bağların meyilli arazilerde bulunması toprak işleme gübreleme ve sulama gibi mekanize edilebilecek kültürel işlemlerin insan gücü ile yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum iş gücüne olan ihtiyacı artırmakta ve maliyet yükseltmektedir.

Yörede yetiştirilen üzüm çeşitleri Ağustos sonu ile Eylül ayı içerisinde hasat edilmektedir. Sofralık çeşitler öncelikle aile ihtiyacını karşılamada kullanılırken geride kalan ürün mahalli pazarlarda ve çevre illerde satışa sunulmaktadır. Yörede pazarlanamayan üzümler pekmez, sucuk, bastık gibi yan ürünlerin yapımında kullanılmaktadır. Sucuk ve bastık yapımı özellikle Merkez ve Aydınlar ilçelerinde yaygın iken, pekmez üretimi tüm ilçelerde söz konusudur. Şirvan ilçesine bağlı Orman Bağı köyünde Avrupa Birliğinin desteği ve Şirvan Kaymakamlığının katkılarıyla bir pekmez fabrikası kurulmuştur. Fabrika yetkilileriyle yapılan görüşmelerde yıllık 1000 ton üzümün pekmeze işlendiği tespit edilmiştir. Yörede üretilen üzümün bir kısmı da kurutmalık olarak değerlendirilmektedir. Yöre çeşitlerinden Bineteti, Çiçike Nator, Emiri, Keşirte, Meyme Zeynep, Rötik ve Şevkeye çeşitleri kurutmalık olarak değerlendirilmektedir (Uyak 2010).

Yörede önemli sorunlardan biri de pazarlamadır. Yöre çeşitlerinin olgunlaşma zamanları bir birine çok yakın olduğundan piyasaya bir anda çok miktarda ürün çıkmakta bu yüzden üreticiler ucuz fiyattan ürünlerini satmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla yörenin ekolojik koşullarına uygun erkenci ve geççi çeşitlerin yetiştiriciliği teşvik edilmelidir. Ürünün değişik şekillerde değerlendirilmesine olanak sağlanmalıdır.

Salamuralık yaprak üretimi yöre için alternatif bir yetiştiricilik şekli olarak düşünülmelidir. Asma yaprağı hem taze hem de salamura olarak değerlendirile bildiğinden ürününü pazarlamakta zorlanan üreticiye ek gelir sağlayacaktır. Yöre çeşitlerinden Aşkar, Besirane, Cevzane, Hacı Mendi, Hezirani ve Mivazer çeşitleri ince damarlı ve az dilimli yapraklara sahip olmaları nedeniyle salamuralık yaprak üretiminde kullanılabilir. Ayrıca Sultani Çekirdeksiz, Yapıncak ve Narince gibi yaprak kalitesi yüksek üzüm çeşitleri de yörede denenmelidir.

Şekil 1. Yöre bağlarından görüntüler.

Siirt İli İklim Özelliklerinin Bağcılık Açısından Değerlendirilmesi

İlin iklim verilerinin bağcılık açısından değerlendirilmesi amacıyla İl Meteoroloji Müdürlüğünden elde edilen veriler kullanılmıştır (Anonim 2010c). Etkili Sıcaklık Toplamı (EST) gelişme döneminde (1 Nisan–31 Ekim) aylık ortalama sıcaklığın 10°C' nin üzerinde olduğu aylarda aylık ortalama

sıcaklıklardan 10°C'nin çıkarılmasıyla bulunan değerlerin o ayın gün sayısı ile çarpılması sonucunda bulunan aylık EST değerlerinin toplanmasıyla bulunmuştur (Çelik ve ark. 1998).

Siirt ilinin merkez ilçesine ait 1999–2010 yıllarını kapsayan 12 yıllık iklim verileri bağcılık yönünden değerlendirilmiştir. Bir ekolojide ekonomik anlamda bağcılık yapılabilmesi için, yıllık ortalama sıcaklığın 9°C'nin, en sıcak ay ortalamasının 18°C'nin, en soğuk ay ortalamasının 0°C'nin, yaz ayları ortalamasının 20°C'nin gelişme dönemine (Kuzey yarımküre için 1 Nisan–31 Ekim arası) ait ortalamasının ise 13°C'nin üzerinde olması gerekmektedir (Eggenberger ve ark. 1975; Vogt ve Götze 1977). Siirt ili iklim değerlerine bakıldığında, 12 yıllık ortalama sıcaklığın 16.5°C, en sıcak ay (Temmuz) ortalamasının 30.9°C, en soğuk ay (Ocak) ortalamasının 3.1°C, yaz ayları ortalamasının 29.3°C gelişme dönemine ait ortalama sıcaklığın ise 23.7°C olduğu görülmektedir (Çizelge 4).

Bir yörenin bağcılık potansiyelini belirlemede kullanılan en önemli parametre “Etkili Sıcaklık Toplamı (EST)”dir. Bağcılığa elverişli etkili sıcaklık toplamının alt sınırı 900 gün derece (gd) olarak kabul edilmektedir (Eggenberger ve ark. 1975). Siirt ilinin etkili sıcaklık toplamı (EST), Eggenberger ve ark. (1975)'nin Kuzey yarımküre için önerdikleri 1 Nisan (uyanma) ve 31 Ekim (hasat) tarihleri esas alınarak 12 yıllık iklim verilerine göre ortalama 2950 gd olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4). İlde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin Nisan ayı içerisinde uyanmaları ve olgunlaşma zamanlarının Ekim ayı içerisinde kademelerden uzakta olduğu bildirilmektedir (Uyak 2010).

Bir ekolojide bağcılığı sınırlandıran en önemli iklim faktörlerinden biride don olaylarıdır. Sıcaklığın düşme ve etkili olma süresine bağlı olarak, -12°C' de kış gözleri, -16°C' de dallar, -20°C' de kollar, -3.5°C' de açılmak üzere olan kış gözleri, -2.5°C' de ise taze sürgünlerin zarar görmeye başladıkları bildirilmiştir (Çelik ve ark. 1998).

33 yıllık (1975–2008) kayıtlara göre ilde en düşük sıcaklık değeri -14.8°C olarak 09.01.1977 tarihinde kaydedilmiştir (Anonim 2010d). Siirt ilinde ortalama donlu gün sayısı 35.8 gündür (Çizelge 4). İlde donlu günler Kasım ayında başlayıp Mart ayında sona ermektedir. Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında ise donlu günlere rastlanmamaktadır (Anonim 2010c). Üreticiler kış donlarının zarara neden olmadığı, ancak yüksek kesimlerde bazı yıllarda ilkbahar geç donlarının zarara neden olduğunu gözlemlendiğini bildirmişlerdir.

Asmanın yıllık güneşlenme süresi en az 1300 saat olmalıdır (Oraman 1970). İlin 12 yıllık (1999–2010) ortalama günlük toplam güneşlenme süresi 7.5 saat olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4). İlin yıllık ortalama güneşlenme süresi (7.5 sa x 365 gün) 2737 saat olarak hesaplanmıştır. Bu değerlere göre, Siirt İli güneşlenme süresi yönünden bağcılık için ideal bir konumda bulunmaktadır.

Yıllık yağış toplamı 300-600 mm arasında olan yörelerde kurağa dayanıklı *vinifera* çeşitleri kendi kökleri üzerinde başarı ile yetiştirilebilmektedir (Çelik ve ark. 1998). Siirt ilinin yıllık ortalama yağış miktarı 623.4 mm olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4). Yörede yıllık yağış miktarı yeterliyse de yağışların yıl içerisindeki dağılımı asmanın su ihtiyacının karşılanması bakımından uygun değildir. Yağış miktarının kış, ilkbahar ve sonbahar aylarında yüksek olduğu yaz aylarında ise azaldığı tespit edilmiştir. Yağış dağılımının uygun olmaması nedeniyle özellikle yaz aylarında birkaç kez sulama yapılması gerekmektedir.

Siirt ilinin yıllık nispi nem ortalaması % 51.8 dir (Çizelge 4). Yörede nispi nem, bağcılık için oldukça uygundur. Nispi nemin yüksek olduğu yerlerde *vinifera* çeşitleri için mantari hastalıklar önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu hastalıkların önlenmesi amacıyla günümüzde birçok fungusit kullanılmaktadır. Yöre bağlarında görülen tek hastalık küllemedir. Mantari hastalıkların azlığı sebebiyle yöre organik bağcılık için oldukça uygun bir potansiyele sahiptir.

Hızı 3–4 m/s' yi geçmeyen rüzgârlar özellikle gelişmenin başlangıcında asmalarda bitki su dengesinin kurulması açısından yararlıdır (Çelik ve ark. 1998). Siirt ilinin yıllık ortalama rüzgâr hızı 1.02 m/s' dir (Çizelge 4). Rüzgâr hızı bakımından Siirt yöresi bağcılık için ideal bir konumda bulunmaktadır.

Yapılan incelemelerden yörenin iklim özelliklerinin bağcılık için son derece uygun olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Sürekli gerilemekte olan Siirt ili bağcılığının geliştirilmesi ve yeniden eski canlılığının kazandırılması ile yöreye ekonomik ve aynı zamanda sosyal destek sağlanabilecektir. Yöre bağcılığının geliştirilmesi için; ekonomik olarak bağcılıkla değerlendirilebilecek alanlar belirlenmeli, adaptasyon çalışmalarıyla yöreye uygun iç ve dış pazarlarda aranan çeşitler ve bu çeşitlere uygun anaçlar tespit edilmeli, teknik ve kültürel uygulamalar yerine getirilmeli ve üreticiler bu konuda bilgilendirilmeli, ürünün en iyi şekilde pazarlaması ve değerlendirmesi sağlanmalı, fidan ihtiyacı karşılanmalıdır. Ayrıca, yörede üzümlerden elde edilen muska, pestil, kömbe vb. geleneksel ürünleri hijyenik koşullarda gıda tüzüğüne uygun bir şekilde üreten küçük işletmelere teşvik verilmelidir. Markalaşma sağlanarak sıralık üzümlerin değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Yörede organik bağcılık için önemli bir potansiyel mevcuttur. Bu potansiyelin değerlendirilmesi için de gereken çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim (2010a). Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları. Tarım İl Müdürlüğü, Siirt.
- Anonim (2010b). Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 06.11.2010.
- Anonim (2010c). Siirt Meteoroloji İstasyonları Kayıtları. İl Meteoroloji Müdürlüğü, Siirt.
- Anonim (2010d). Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. <http://www.meteor.gov.tr>. Erişim tarihi: 10.08.2010.
- Anonim (2011). [http://www.turkcebilgi.com/siirt_\(il\)/ansiklopedi](http://www.turkcebilgi.com/siirt_(il)/ansiklopedi). Erişim tarihi: 22.04.2011.
- Çelik H, Ağaoğlu YS, Fidan Y, Marasallı B, Söylemezoğlu G (1998). Genel Bağcılık. Sunfidan AŞ, Mesleki Kitaplar Serisi: 1, Ankara, 253.
- Eggenberger W, Koblet W, Mischler M, Schwarzenbach H, Simon JL (1975). Weinbau. Verlag Huber and Co. A. G., Frauenfeld, 187.
- Gleisberg W (1938). Türkiye Bağcılığı Üzerinde Araştırmalar. I. Ziraat Vekaleti Neşriyatı, Umumi Sayı: 316, Ankara.
- Güler B (2007). Pervari (Siirt) Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi). YYÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Gürsöz S (1993). GAP Alanına Giren Güneydoğu Anadolu Bölgesi Bağcılığı ve Özellikle Şanlıurfa İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Nitelikleri ile Verim ve Kalite Unsurlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Doktora tezi). ÇÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Oraman MN (1970). Bağcılık Tekniği I. AÜ, Ziraat Fak., Yayın No: 415, Ankara, 240.
- Uyak C (2010). Siirt Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Doktora tezi). YYÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Vogt E, Und Götz B (1977). Weinbau. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 452.

Çizelge 4. Siirt ili iklim özellikleri

İklim Özellikleri	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Ort.
Yıllık ortalama sıcaklık (°C)	17.4	16.7	16.8	16.1	16.1	16.3	16.5	16.4	16.3	17.1	16.3	16.2	16.5
En sıcak ay ortalaması (°C)	30.8	33.4	31.5	30.3	29.9	31.0	31.8	30.8	30.9	30.5	30.0	29.9	30.9
En soğuk ay ortalaması (°C)	6.5	2.4	5.3	3.1	4.9	3.8	2.7	1.9	0.5	1.4	2.0	2.8	3.1
Yaz ayları ortalaması (°C)	29.6	30.4	29.2	28.4	28.8	29.5	29.2	30.2	29.6	30.3	28.6	28.7	29.3
Gelişme dönemi ort. sıcaklığı (°C)	24.1	24.3	23.6	22.9	23.6	23.3	23.5	24.1	23.8	24.5	23.2	23.7	23.7
Donlu gün sayısı	8	48	20	42	25	48	40	31	44	55	33	36	35.8
Toplam yağış miktarı (mm)	448.4	509.1	709.6	624.0	834.2	675.7	572.4	729.7	531.7	458.0	767.8	620.4	623.4
Ortalama nispi nem (%) (°C)	48.9	46.8	54.7	53.6	50.7	53.1	50.7	50.9	52.5	49.8	57.0	53.8	51.8
Etkili sıcaklık toplamı (gün/derece)	3035	3073	2913	2781	2929	2857	2912	3027	2976	3115	2933	2849	2950
Ort günlük güneşlenme süresi (sa)	8.2	8.0	7.5	7.7	7.0	7.5	7.3	7.4	7.0	7.5	8.0	7.6	7.5
Ortalama rüzgâr hızı (m/s)	1.21	1.09	1.12	1.15	1.03	1.01	1.12	0.98	0.88	0.90	0.94	0.88	1.02